

Tien dagen in het tweeluik

*De Tien Geduchte Dagen als achtergrond in het
Lucasevangelie en de Handelingen der Apostelen*

Schrijver: Herman Lamberts

Coverontwerp: Ida Veurink

Afbeelding op cover: Sjofar uit de 2^e helft van de 20^e eeuw. Collectie Joods
Historisch Museum, Amsterdam

ISBN: 9789462545779

© 2014 Alle rechten voorbehouden aan Herman Lamberts

Tien dagen in het tweeluik

*De Tien Geduchte Dagen als achtergrond in het
Lucasevangelie en de Handelingen der Apostelen*

Herman Lamberts

Uitgeverij Heijink, Hardenberg

INHOUDSOPGAVE

. Inleiding	7
. Getallenstructuur	12
. Tora- en profetenlezingen in de oudheid	14
. Het lange wachten op de geliefde Zoon	27
. In de synagoge te Nazaret	35
. Omkeer	56
. Het Onze Vader	75
. Parabels en andere verhalen in najaarslicht	89
. Lossing	110
. Het Avondmaal, een Sedermaal	114
. Kruisiging	117
. Verlossing in voorjaar of najaar	122
. Herrijzenis	125
. Verbondsvernieuwing en Geestgave	127
. Eerst de Jood, maar ook de Griek	129
. Voetnoten	135
. Literatuur	142

INLEIDING

Verbaasd over het nauwkeurige aantal vissen dat uit de Zee van Tiberias werd binnengehaald (Joh 21:6,11), namelijk $153 = 9 \times 17 =$ het driehoeksgetal van **17** ($1+2+ \dots +16+17$) ¹, vroeg ik me af of ook het getal van de opvarenden tijdens de schipbreuk van Paulus (Hd 27:17), welgeteld 276 man, een speciale betekenis zou kunnen bezitten. En inderdaad: $276 = 12 \times 23 =$ het driehoeksgetal van **23** ($1+2+3+ \dots +22+23$).

In feite vormt de vondst van dit glinstersteentje dat ik mocht oprapen, het startpunt van mijn speurtocht. De voetnoot in La Sainte Bible bij Hd 27:9, die verklaart dat met “vasten” het vasten op Jom Kippoer is bedoeld, zette mij in beweging. In één klap drong het tot mij door dat achter de woordelijke tekst een betekenislaag schuil ging die voor het volledig verstaan van de zinnen onmisbaar is. Dit leidde in 2008 tot mijn publicatie “Paulus als Jona naar Roma?”, waarin aannemelijk is gemaakt dat de Paulus' verhalen in Handelingen verwijzen naar Jom Kippoer en naar het profetenboek Jona dat op Grote Verzoendag 's middags in de synagoge wordt gelezen.

En zo ontstond de vraag: zou de auteur alleen in het tweede deel van het tweeluik, Handelingen, of ook in de daaraan voorafgaande verzen een speciale associatie met Jom Kippoer hebben aangebracht?

Ik zal trachten aannemelijk te maken dat de prediking van het Koninkrijk Gods in het tweeluik, nl het Evangelie naar Lucas en Handelingen der Apostelen, geschreven is tegen de achtergrond van de Tien Bekeringsdagen van Rosj Hasjana tot Jom Kippoer. Het betreft de eerste tien dagen, niet van een willekeurig jaar, doch van een Jubeljaar. Niet alleen getallen spelen een rol, maar eveneens de synagogale liturgie uit de oudheid, de Tora- en haftaralezingen (haftarot) van de najaarsfeesten, als ook de aan deze dagen verbonden gebruiken als vasten en geestelijke reiniging (onderdompeling) in stromend water.

Het verhaal van de auteur herbergt enkele thema's die elkaar afwisselen en dwars door beide bijbelboeken zijn gevlochten. Het zijn lange verhaallijnen die opduiken en onderduiken om voor elkaar plaats te maken. Bovendien worden ze in diverse combinaties ten gehore gegeven. Die verhaallijnen zijn niet eenvoudig te herkennen, ook al omdat ze verbonden blijken te zijn met Rosj Hasjana en Jom Kippoer,

van de volledige onthouding van eten en drinken, het doen van tsedaka, de naamsverandering bij omkeer en het bidden om vergeving. En wie had verwacht dat niet alleen het Sjema en het Amidagebed zijn te herkennen maar ook een vroege versie van Abinoe Malkenoe, Onze Vader, Onze Koning, het gebed dat thuishoort bij de Tien Bekeringsdagen.

Die verrassing werd een opperste verbazing toen het besef doordrong dat dit alles 40 Jubeljaren verborgen is gebleven. Het zijn niet alleen de oude Tora- en haftaralezingen voor de feestdagen, maar ook enkele Qumran-fragmenten die me behulpzaam zijn geweest. Zoals ik hierna zal laten zien, kan het niet anders dan dat de auteur van het tweeluik van de daarin beschreven messiaanse verwachtingen op de hoogte was.

Deze publicatie is geen melkkost doch vaste spijs (Hebr 5:11-14), maar na een leertijd van 40 Jubeljaren is het de hoogste tijd voor alle christelijke geloofsgemeenschappen om kennis en wijsheden te putten uit de “verborgen” joodse achtergrond van het tweeluik.

Dat de auteur van het tweeluik van joodse huize is, misschien een schriftgeleerde, valt ook op te maken uit de aangebrachte numerieke structuur. In een afzonderlijke paragraaf wordt eerst in het kort op deze getallenstructuur ingegaan.

Aangetoond wordt dat de Tora- en haftaralezingen van de feestdagen dateren uit de periode voordat de Misjna rond 200 g.j.t. werd afgesloten. Volgens twee oude bronnen moesten deze feestlezingen in de voortgaande cyclus van Sabbatlezingen worden tussengevoegd opdat ze op de juiste tijd gelezen zouden worden. Vermoedelijk werden deze Toralezingen tot aan de verwoesting in 70 in de Tempel gelezen. In elk geval zullen de lezingen bij de auteur van het tweeluik bekend zijn geweest. Zo zijn in de ouverture van het tweeluik, Lucas 1, 2 en 3, de Tora- en haftaralezingen voor beide dagen van Rosj Hasjana, Joods Nieuwjaar, te herkennen. Vervolgens worden de verschillende thema's uit de Tien Geduchte Dagen besproken, zoals omkeer met zijn verschillende uitingen. Het hoofdthema van deze Tien Bekeringsdagen, tesjoeva en verzoening, klinkt door het gehele tweeluik, ook in de parabels en het Onze Vader. Het gaat om aansporingen om de Tora te doen opdat bij het verantwoording afleggen van je handel en wandel een gunstig oordeel kan worden gegeven en je naam in het boek des levens kan worden geschreven (Lc 10:20).

Van de meeste parabels, waaronder die van de Verloren zoon, wordt de

Hoogtijdagen die buiten het Jodendom weinig bekendheid genieten. Eén zo'n thema is verbonden aan het Vrijlatingsjaar, het Jubeljaar. De verkondiging van de loslating van gevangenen (Lc 4:19) krijgt zijn vervolg als een engel des Heren de deuren van de gevangenis opent en Petrus met de andere apostelen naar buiten worden geleid (Hd 5:19), maar ook als een engel des Heren Petrus ontketent en de ijzeren poort van de gevangenis vanzelf voor hem opengaat (Hd 12:6-12) en natuurlijk ook als de boeien van Paulus en Silas, gevangen gezet in de binnenste kerker, door een zware aardbeving losraken en alle deuren van de gevangenis worden geopend (Hd 16:22 v. v.).

Een tweede voorbeeld is het veelvuldig gebruik van het woord “bekeren”. Zoals in “en velen der kinderen Israëls zal hij bekeren tot de Here, hun God” (Lc 1:16), dat tenslotte uitmondt in “maar ik heb eerst hun die te Damascus waren en te Jeruzalem, en in het gehele joodse land en de heidenen verkondigd, dat zij met berouw zich zouden bekeren tot God ...”(Hd 26:20). Bekeren is omkeren, terug naar God, tesjoeva doen, maar ook de ander zijn misstap vergeven: “Ook wijzelf vergeven een ieder, die ons iets schuldig is”(Lc 11:4). Een thema uit de Tien Dagen, de Jamim Noraim, dat deel uitmaakt van één van de lange verhaallijnen binnen het tweeluik.. Daarmee is de titel van dit boek verklaard.

Ook de aandacht voor de volken is in het tweeluik een thema dat steeds terug keert. Zo laat Simeon in de Tempel horen dat het heil Gods ook op alle volken is gericht (Lc 2:31,32). Johannes de dooper citeert Jes 40:3-5 met “alle vlees zal het heil Gods zien”(Lc 3:6). Jezus zegt dat in zijn naam gepredikt moet worden bekering tot vergeving der zonden aan alle volken (Lc 24:47). Jezus zegt dat zijn naam gebracht zal worden voor heidenen en koningen en kinderen Israëls (Hd 9:15) en de auteur laat horen dat Paulus en Barnabas vertellen dat Jezus hen heeft geboden een licht der heidenen te zijn opdat zij tot heil zouden zijn tot aan het uiterste der aarde (Hd 13:47) en citeert daarbij Jes 42:6 en 49:6. Tenslotte zegt Paulus in Rome dat dit heil Gods aan de heidenen, gojim, gezonden is (Hd 28:28). Op dit thema wordt terug gekomen in Eerst de Jood, maar ook de Griek.

Een verrassing was het voor mij dat de auteur van het tweeluik oude lezingen van Rosj Hasjana en Jom Kippoer in zijn verhaal een plek heeft gegeven, evenals de hieraan verbonden gebruiken zoals de geestelijke reiniging door onderdompeling in water, het in acht nemen

Jom Kippoer-achtergrond aangetoond.

Verklaard wordt dat het accent in het Evangelie naar Lucas om de arme, de behoeftige, te helpen voortvloeit uit een gedeelte uit de ochtendhaftara van Grote Verzoendag, nl Jes 58:6-10. Of zoals Paulus zegt: “.. dat zij met berouw zich zouden bekeren tot God en werken doen met hun berouw in overeenstemming” (Hd 26:20; vgl Lc 3:8).

Voorts wordt aannemelijk gemaakt dat Jezus als Losser Gods wordt geschetst in het verhaal over het vastgebonden ezelsveulen tijdens de opgang naar de Tempel en hoe Hij bij het Avondmaal, dat een Sedermaaltijd is, vooruit blikte naar het te vernieuwen verbond.

Daarna wordt gewezen op de associatie met Jom Kippoer bij het verhaal over de kruisiging van Jezus en in de verhalen over verbondsvernieuwing en de Geestgave. Dat de Geest van de Vader aan gojim wordt gegeven, staat in het tweeluik als een grote verrassing beschreven. Het vormt een schakel in het pleidooi om het Koninkrijk Gods aan alle volken te verkondigen. Eerst de Jood, maar ook de Griek.

Het tweeluik is grotendeels geschreven als een intern joodse discussie over de vraag of het heil Gods naar gojim moet worden gebracht. Soms gaat het in felle bewoordingen. De auteur van het tweeluik laat horen dat de meer dan 40 joodse mannen in het leerverhaal van Hd 23:12-22 daarmee grote moeite hebben. Ze lijken op Jona die niet verheugd is over de omkeer van geheel Nineve. Ook bij de schipbreuk van Paulus heeft de auteur gedacht aan Jona. Jona is de haftara, de profetenlezing, in de middagdienst van Jom Kippoer. Als een leerverhaal om de wereld te redden door hen het heil Gods te brengen. In “Parabels en andere verhalen in najaarslicht” wordt hierop teruggekomen.

Het tweeluik is geschreven tegen de achtergrond van het liturgisch kader van de periode van Rosj Hasjana naar Jom Kippoer. Het gaat om de eerste Tien Dagen van het Jubeljaar. Dat laat de auteur horen door de vele genezingen en de vrijlating uit gevangenissen zonder dat een mensenhand eraan te pas komt.

Ik ben me ervan bewust niet alle associaties met de joodse najaarsfeesten uitputtend te hebben beschreven. Genoeg arbeid blijft over.

Deze publicatie steunt op veel vondsten die door schrijvers eerder zijn opgeschreven. Zo heb ik dankbaar gebruik gemaakt van “Joodse feesten en vasten”, geschreven door dr G.H. Cohen Stuart en van de eerste

resultaten van het numerieke onderzoek dat ds G. Holverda in deze twee Nieuw Testamentische boeken verricht.

Als niet-theoloog had ik nooit tot deze publicatie kunnen komen zonder de bereidheid van Rabbijn dr Tzvi Marx om aan de hand van door mij gestelde vragen in oude joodse bronnen naar antwoorden te zoeken. Daarvoor ben ik hem zeer erkentelijk!

Renswoude, 25 september – 4 oktober 2014

Herman Lamberts.

GETALLENSTRUCTUUR

De bijbelse schrijvers in de oudheid hebben hun geschriften tot stand gebracht volgens weldoordachte bouwplannen en als numerieke composities. Dat is niet zo verwonderlijk omdat het hebreeuwse woord voor schrijver, sofer, afgeleid is van een werkwoord dat zowel “tellen” als “schrijven” kan betekenen. Ze kennen aan teksteenheden een tevoren bepaald aantal woorden toe. Door tellend te schrijven, brengen ze een getallenstructuur aan waarbij vaak de getallen 17 en 26 worden gebruikt. De aangebrachte getalscomposities zijn geen doel op zich. Ze ondersteunen de tekstuele inhoud en waarborgen de samenhang der tekstdelen.

In het oudste volledige hebreeuwse handschrift van Tenach, de Codex Leningradensis uit 1008, zijn de letters, woorden en verzen van de Tora geteld en is het middelste woord van de Tora aangegeven (Lev 10:16: “darosj darasj”= “hij (Mozes) zoekt ijverig”), evenals de middelste letter (Lev 11:42) waar de o van het woord “gachOn”(= buik) groter dan de andere letters is geschreven. En aan het eind van de 5 boeken van Mozes afzonderlijk staan ook de som van de verzen en het middelste vers genoteerd ². Niet alleen de 5 boeken van Mozes hebben een getallenstructuur. Ook de 150 psalmen bezitten elk een eigen numerieke structuur ³.

In de Codex Leningradensis wordt de optelsom van letters, van woorden en verzen uitgedrukt door letters omdat in de oudheid letters zijn gebruikt om getallen aan te duiden, totdat de Arabieren in de 9e eeuw cijfers gaan gebruiken. Aan de letters van het hebreeuwse alfabet wordt een waarde toegekend al naar gelang hun plaats in dit alfabeet. De getalwaarde van woorden wordt verkregen door de letterwaarde van de gebruikte hebreeuwse medeklinkers op te tellen.

Zo vertegenwoordigen de getallen **17** en **26** de Naam van God (=JHWH) op de volgende wijze: $1+5+6+5=17$ en $10+5+6+5=26$. Het getal **23** is verbonden aan de heerlijkheid van God (=kabod), dat gespeld als kbwd de plaatswaarde van $k+b+w+d=11+2+6+4=23$ en de getalwaarde van $k+b+w+d=20+2+6+4=32$ bezit. Het verschil ontstaat doordat bij de plaatswaarde gerekend wordt met het feit dat de k op de 11e plaats van het alfabet staat, en bij de getalwaarde gerekend wordt met het feit dat de letters te beginnen met de k de tientallen en honderdtallen vertegenwoordigen $k=20$, $l=30$, $m=40$ etc.

Met de verborgen getallen **17**, **26** en **23**, **32** wordt tot uiting gebracht dat Naam en heerlijkheid van God aanwezig zijn bij hetgeen met woorden wordt beschreven. Indien deze getallen of een veelvoud ervan niet expliciet in de tekst staan vermeld, maar uitsluitend door tellen worden verkregen, dan is hun betekenis structurerend. Maken de getallen onderdeel uit van de tekstuele inhoud, dan hebben ze een symbolische betekenis. Zo duidt het getal **7** op volledigheid, **11** op vervulling, **12** op de **12** stammen Israëls. Niet alle getallen hebben hun betekenis volledig prijsgegeven. Zo is het verschil in betekenis van de getallen **17** en **26**, die beide naar de Naam van JHWH verwijzen, nog niet bekend. Dat geldt eveneens voor het getal **26+17=43**. Het numerieke onderzoek is nog in volle gang.

Wellicht tot uw verbazing: ook auteurs van het Nieuwe Testament hebben hun Griekse letters en woorden geteld en een verborgen getallenstructuur in hun manuscripten aangebracht, die tot leven komt dankzij de waarde van hebreeuwse medeklinkers. Grieks geschreven, hebreuws geteld ⁴. Ook in grote delen van het tweeluik is een numerieke structuur aangetroffen zoals kan worden aangetoond aan de hand van de Codex Vaticanus uit de 4e eeuw. Het is een oude, meest uitgebreide tekstgetuige zonder toevoegingen vanuit andere bronnen. Dit onderzoek is nog gaande. Ik ben ds G. Holverda zeer erkentelijk dat ik enkele voorbeelden mag noemen uit de eerste en voorlopige, nog niet gepubliceerde resultaten van zijn numeriek onderzoek in het Evangelie naar Lucas en Handelingen der Apostelen.

Op deze plaats volsta ik met:

Lc 1:46-56	lofzang Maria	7x 17 woorden
Lc 1:57-67	geboorte Johannes	10x 17 woorden
Lc 1:68-80	lofzang Zacharias	4x(26+13) = 6x 26 woorden
Lc 2: 1- 7	geboorte Jezus	4x 26 woorden
Lc 2: 8-20	herders en engelen	12x 17 woorden
Lc 2:21	besnijdenis Jezus	1x 26 woorden
Lc 2:22-32	lossing Jezus/lofzang Simeon	13x13 woorden
Lc 3:21-22	doop Jezus	26+17 woorden

Verder lezend zult u kennis maken met enkele voorbeelden van getallenstructuur in het tweeluik.

TORA- EN PROFETENLEZINGEN IN DE OUDHEID

Al in oude tijden was het een algemeen gebruik om elke Sabbatochtend in de synagoge bijeen te komen voor de lezing uit wet en profeten en voor onderwijs over de geboden. Oude bronnen als Flavius Josephus en Philo van Alexandrië (eerste eeuw van de g.j.t.) melden dit en 2 Macc 15:9 (eind 2e eeuw vòòr de g.j.t.) vertelt dat Judas Maccabeüs het volk bemoedigt vanuit de Tora en Profeten, terwijl 4 Macc 18:10-18 (2e helft van de 1e eeuw van de g.j.t.) met nadruk vertelt dat het lezen van de Tora, het luid voorlezen, vergezeld wordt van overdenkingen over de Profeten, Psalmen en Geschriften. Niet wordt verteld over de wijze van lezen, bijvoorbeeld of er een voortgaande lezing was of niet.⁵

Hiervan getuigt eveneens de inscriptie van Theodotus, gevonden in 1914 temidden van overblijfselen van de oude synagoge voor griekssprekende Joden van Jeruzalem met accommodatie voor pelgrims van elders, daterend van vòòr de verwoesting van de Tweede Tempel in 70: de synagoge is gebouwd voor het lezen van de Wet en het onderwijs der geboden. Er waren in Jeruzalem griekssprekende Joden met een eigen synagoge (vgl Hd 6:1; 9:29)!

Ook de schrijver van het tweeluik meldt de gewoonte om de boeken van Mozes elke Sabbat in de synagoge te lezen (Hd 15:21), evenals de Profeten (Hd 13:15). Maar eveneens zonder vermelding van de wijze waarop die lezingen plaatsvonden.

De schrijver vertelt bovendien over leerredes van Jezus, Petrus en Paulus. Jezus leert in de Tempel te Jeruzalem (Lc 19:47; 20:1; 21:37-38; 22:53) als ook in synagogen in Galilea, Nazaret, Kafarnaüm, Judea en elders (Lc 4:15, 16, 31, 44; 6:6; 13:10). Ook Petrus leert het volk in de Tempel (Hd 3:11-4:2; 5:21, 25, 42). Paulus leert niet alleen in de synagoge te Antiochië, maar ook in andere steden (Hd 13:5; 14:1; 17:1-3, 10-11, 17; 18:4, 19, 26; 19:8).

In die oudheid bestond er een grote verscheidenheid in de wijze waarop de lezingen werden gehouden. Zo bestond er een traditie om de 5 boeken van Mozes in één jaar geheel te lezen, elke Sabbatochtend een volgend gedeelte (Babylonische traditie), maar tegelijkertijd bestond in andere synagogen de gewoonte dit in drie en zelfs drie-en-een half jaar te doen (Jeruzalem traditie).

In de Babylonische éénjaar cyclus werden de 5 boeken van Mozes verdeeld in 54 perikopen (parashot), terwijl de Jeruzalem traditie 154 sedarim kent, voor elke Sabbat één deel. Deze laatste traditie kende oorspronkelijk een grote vrijheid bij de keuze van het Toragedeelte dat zou worden gelezen. Later werd in de marge van de Torahandschriften het begin van de sedarim met de letter samekh aangegeven ⁶.

De verscheidenheid aan synagogelezingen komt eveneens tot uiting in de lezingen uit de Profeten, de haftarot. Het tractaat Soferim van de Babylonische Talmoed meldt in hoofdstuk 17, regel 7, dat het eerst niet de gewoonte was om de Toralezing af te sluiten met een haftara. Blijkbaar werd nog niet in alle synagogen uit de profeten gelezen. Voorts lag nog lang niet vast welke profetenlezing daarvoor het meest in aanmerking kwam. Zo vertelde de Talmoed, Tosefta, Megilla, 3:19 dat in aanwezigheid van Rabbi Eliezer ben Hyreanus, die leefde rond 70 van de g.j.t., een haftara werd gelezen. Hij was het niet eens met deze haftara en adviseerde een andere haftara te lezen ⁷. De Gemara bevat geen lijst van haftarot voor de Sabbattot. Pas in de Middeleeuwen lag vast welke haftara bij welke Toralezing hoorde. Daarentegen worden de profetenlezingen van de feestdagen wel vermeld in de Gemara van de Babylonische Talmoed zoals zo dadelijk zal blijken en zijn de haftarot uit Jesaja voor de zeven Troostweken al terug te vinden in de opschriften van de Pesikta de-Rav Kahana uit de 5e eeuw van de g.j.t. Overigens werden en worden de Profeten niet integraal in de synagoge gelezen, dit in tegenstelling tot de 5 boeken van Mozes.

Er bestaan verschillende veronderstellingen over het ontstaan van het lezen uit de Profeten. De eerste, meest geaccepteerde uitleg is dat in 168 vòòr de g.j.t. toen de Joden werden overheerst door de Seleutische koning Antiochus IV Epiphanes die hen had verboden de Tora te lezen, zij de haftaralezing als plaatsvervangend gingen lezen. Toen ze later de Tora weer mochten lezen, zijn ze doorgedaan met het lezen uit de Profeten.

Een andere veronderstelling, aangedragen door de Rabbijnen Reuven Margolis en Samson Raphaël Hirsch, is dat de profetenlezing werd ingevoerd om de invloed te bestrijden van die sekten in het Jodendom die het standpunt hadden dat de Hebreeuwse bijbel uitsluitend uit de Tora bestaat ⁸.

Naast de wekelijkse Sabbatlezingen in de synagogen -in het grieks huis van de Sabbat genoemd (Sabbateion)- zijn er liturgische teksten voor de feestdagen, halve feestdagen, nieuwemaansdagen, vastendagen,